I

Чамхаб одразу впізнав цю будівлю й зійшов з рухомої стрічки на тротуар. Перед ним, віддалік від траси, лежав велетенський сірий камінь, схожий на мозок людини: дві півкулі, звивисті борозни.

"Штукарство, — подумав Чамхаб, відчувши глуху неприязнь і до самої будівлі, й до установи, розташо-ваної в ній. — Електронний архів… пам’ять… Але ж можна б не так претензійно…"

Зрештою, підстав для невдоволення не було ніяких: переповнений тяжкими враженнями своєї космічної подорожі, він сам надумав звернутись до цього унікального архіву. Тут можуть виявити те, чого він не може пригадати, дістати інформацію, сховану в глибині нейронів. Надто важливо дізнатися, що з ним трапилось на тій зловісній планеті. Спуск, перші кроки на ній — все це стоїть перед очима. А зустріч з аборигенами… Адже коли на них напали… До моменту нападу він пам’ятає все. Та навіть і сам напад. А от що було далі, як врятува-вся, як опинився на кораблі, — суцільний провал пам’яті. Лише оцей електронний архіваріус — "експропріатор психіки", як Жартома назвала його Анжела — загляне в найдальші комірки пам’яті, вибере все, до останнього штриха. Це потрібно не тільки для науки — космології чи історії,— це потрібно мільйонам людей.

Чамхаб став, заклавши руки за спину, і довго розглядав химерну будівлю. Розумів: це його обов’язок — віддати всю, яку має, інформацію електронному мозкові, але якесь несподіване почуття тривоги і страху втримувало його. Раз по раз у сірій будівлі розсувалися округлі двері — туди заходили й звідти виходили люди, а він усе стояв із міцно зчепленими за спиною руками й дивився. Думки його були далеко. Пригадалися науковці Космоцентру — і жаль, і розчарування відбилися на їхніх обличчях, коли, дійшовши до найкритичнішого мо-менту в експедиції, він сказав, що нічого не пам’ятає, нічогісінько! Вони

перезирнулися, знизали плечима. Що ж, мовляв, не пощастило, може, капітан психічно травмований… Чамхаб почував себе так, ніби завинив перед цими людьми, і не лише перед ними, завинив перед усім людством, хоча, звичайно, ніхто ні в чому його не зви-нувачував. І тоді він сам запропонував скористатися електронним мнемоскопом. Усі полегшено зітхнули, а де-хто навіть не стримав радісної посмішки: він угадав їхнє невисловлене бажання! Запропонувати йому навряд чи хто зважився б: це було б неетично. А якщо він сам… Розмова закінчилась в атмосфері справжнього ентузіазму. Мнемоскоп допоможе розкрити таємницю, зазирнувши в найдальші зони пам’яті!

А тепер ось він завагався. З-під насуплених брів позирав на химерну будівлю й… шкодував, що висловив таке поспішливе, легковажне рішення. Хлопчисько!

Це нагадувало шахову партію в її кульмінації. Від того, який хід він зробить зараз — а це в його волі, — залежатиме все. Чамхаб гірко посміхнувся — знову постало прокляте гамлетівське запитання: бути чи не бути?

Різко обернувшись, пішов до тротуару.

Ступив на ближчу стрічку, потім на суєідню, а далі вже на середню, яка мчить з найбільшою швидкістю. Тут було чимало пасажирів, та все-таки знайшлася вільна трапеція, на яку можна спертися. Стояв, намагаючись ні про що не думати, спостерігав обличчя, особливо жіночі, поглядав на деякі оригінальні будівлі, сквери і пар-ки, що пропливали мимо. Як гарно жити на Землі! Щоб це фізично відчути, треба побувати в космосі… Так… Тепер йому в сто крат рідніші оці незнайомі обличчя, оці очі, що так і променяться думкою та відчуттям. Але що їм до того, чи все він пригадав із своєї подорожі, чи ні? Головне ж відомо: знайдено планету, на якій буяє життя, хоч і в нижчих формах. Та це ще й краще, що там немає мислячих істот — можна заселяти!

Немає… А що, коли є? Хіба він може дати однозначну відповідь на це питання?

І знову сумніви обступили Чамхаба, і в голові зчинився такий сумбур, що неможливо було зосередитись. Пропустив майдан, де мав перейти на Морську трасу, довелося повертатись зустрічними стрічками, іти підземними переходами. В людському тлумі він поволі заспокоївся й твердо вирішив: як скаже Анжела — так він і вчинить.

Думка про Анжелу, ніжну, чарівну, найкращу дівчину в світі, наповнила радістю його серце. Те, що во-ни, двоє з п’яти мільярдів людей, знайшли одне одного, Чамхаб вважав щасливим подарунком долі. Мало того, що Анжела напрочуд красива, і саме тією красою, яка хвилює, притягує його, вона імпонує йому духовно. В них споріднені погляди на життя, на світ. Ба навіть поточні події майже завжди викликають в них однакову ре-акцію. Вони розуміють одне одного з півслова. "Анжела — моє alter ego ", — думав Чамхаб, і його очі поблискували щастям, йому подобалось, як вона ходить, як говорить, трохи розтягуючи слова.

Тенісні корти, де Чамхаб сподівався зустріти Анжелу, розташовані на Спортивному острові, спорудже-ному за кілометр чи півтора від берега. Туди веде тунель, на зразок метро, устаткований такими самими ескала-торами, як і вулиці міста. Наближаючись до вертикального підйомника, Чамхаб несподівано подумав: а що, коли Анжела скаже "не треба"? Впіймав себе на тому, що в глибині душі рішення майже склалось, Анжела тільки мусить санкціонувати. Гм… Як скаже — так і буде… А що, коли вона раптом…

Підйомник виніс його в сонячну купіль. Дихалось легко, здавалось, повітря відчувається на смак. На що вже в космічному кораблі добре працюють кондиціонери, та хіба вони можуть дати таке цілюще повітря? Хоч як прагнули конструктори острова за допомогою металу й пластика вирватись із обіймів природи, це їм не вдалося. Природа тримає всю цю споруду разом з людьми в долонях моря і неба…

Анжела помітила його ще здалеку, привітно махнула рукою. У білому спортивному костюмі вона здава-лась ще кращою. Змахнула ракеткою граціозно й водночас енергійно — удари по м’ячу були сильні, мов пост-ріли.

Сівши з краю порожньої трибуни, Чамхаб спостерігав за її грою, суперниці ж не бачив, наче її й не було.

Та ось тренування скінчилось, Анжела підійшла, втомлено ступаючи по гравієвій доріжці. На засмаглих щоках блищали краплини поту.

— Ну, як? — спитала, сідаючи поруч, і в очах її на мить з’явилась тривога.

— Ніяк… поки що.

Анжела кинула на нього запитливий погляд, і в тому погляді було стільки дитячої цікавості, що Чамхаб не міг стримати посмішки.

— Розумієш, був я коло того "мозку"… Знаю, що треба випити цей келих, але… боюся. Вони ж видобу-вали інформацію у вмираючих або щойно померлих… Можуть бути несподіванки — вони самі попереджали… — Чамхаб помовчав, йому не хотілось розвивати цю тему. Потім сказав невизначено: — Тут є над чим поміркувати.

— Ходімо прогуляємось, — враз посерйознішала Анжела.

Аж до заходу сонця блукали вони по алеях Спортивного острова. Говорили про що завгодно, здебільшо-го про всякі дрібниці, лише не про електронний архів, полишили цю тему підсвідомості.

Купалися, стрибали з вишки. Чамхаб захоплювався Анжелиними траєкторіями, — вона плавно, ніби в невагомості, летіла, простягнувши вперед руки, і, здавалося, якби забажала, то линула б отак понад

хвилями аж до самісінького обрію, де вже здіймалась кармінна стіна. В нього так не виходило — плюхався в воду важко, як металевий злиток, а, виринувши, довго пирхав, неначе той морж. Анжела ще не сміялася так, відколи вони по-знайомились.

— Ану ще! Ще один стрибок!

І він знову підіймався на вишку, падав сторч головою, а, виринувши, пирхав ще дужче. Гралися, немов підлітки.

Відпочиваючи на воді, Анжела переверталася горілиць, розкидала руки хрестом і заплющувала очі. По-тім казала, що, погойдуючись на хвилях в такій позі, вона поступово втрачає почуття верха й низу, і їй починає здаватися, що вона летить у космічному просторі, падає й падає поміж планетами й сонцями.

— Так можна і втонути, — обізвався Чамхаб.

— Можливо, — погодилась Анжела. — Та я вловлюю момент, розплющую очі, і все минає. А в тебе з’яв-лялося таке відчуття в космосі?

Чамхаб замислився.

— Коли сидів за пультом, було. З’єднуєшся з кораблем в одно ціле, відчуваєш його гігантське металеве тіло, як своє… Кнопка, на яку ліг палець, сполучає твою нервову систему з електронними "нервами" агрегатів, і їх можна відчувати, як внутрішні органи. Цікаво?

— Цікаво, але страшно: людина зростається з машиною…

— Страхи ці перебільшені. Людина завжди залишається людиною.

— Будемо сподіватися.

Вечеряти в кафе Анжела не схотіла, натомість запросила до себе. Він, звичайно, був дуже радий і не при-ховував цього. Перспектива інтимної обстановки викликала в нього п’янку млость.

Анжелині батьки мешкали в невеликій, скромно умебльованій квартирі на другому поверсі. Стіл накрили на веранді, до якої заглядали молоді клени — при світлі їхнє листя видавалося ще зеленішим. "Космічний сиро-та", як і слід було сподіватися, був у центрі уваги. Особливо опікувалася ним Анжелина мама — ще молода, балакуча жінка з лагідним обличчям. Батько — високий, худорлявий чоловік, один з операторів автоматичної підземної фабрики, яка виробляє взуття, — неквапливий у розмові, стриманий у рухах. Але з того, як він час від часу поглядав на Чамхаба, помітно було, що ставиться до космонавта з повагою й теплотою.

Чамхабові приємно було в їхньому товаристві, та — ніде правди діти, — коли вечеря скінчилася, він зра-дів, що нарешті лишається віч-на-віч із своєю нареченою. Покохав дівчину до самозабуття, й посидіти з нею, взявши її руку в свою, було для нього справжнім блаженством. Звучала ніжна мелодія — та чи він слухав її? Сидів як заворожений, геть забувши про все. Анжела нагадала:

— То як ти вирішив?

— Завтра візьмемо шлюб, — мрійливо обізвався Чамхаб. — Повір, що далі…

— Я не про те, — засміялась Анжела. — Електронного павука забув?

— А… — Він наче прокинувся зі сну. — Павука? Як ти скажеш, так і зроблю.

Лагідним жестом вона відкинула йому білявого чуба.

— Мені здається, що… це навіть цікаво.

— Може, й цікаво. — Чамхаб вибачливо усміхнувся. — Мозок людини — це своєрідний космос… Та в мене на думці… Я таки доб’юся — ми туди ще полетимо! Ну, що ж, вирішено: завтра піду. Тільки… тільки обіцяй, що після того ми одружимось… не відкладаючи. Згода?

— Авжеж, дурненький! — засміялась Анжела й грайливо торкнула його носа.

Хотів поцілувати, але вона встигла відхилитись. Обличчя їй зашарілося.

— Ой, що ти… Прошу, заспокойся.

Чамхаб підвівся й почав ходити по кімнаті, засунувши руки в кишені штанів. Дівчина трохи злякано сте-жила за ним поглядом, просила заспокоїтись і сісти.

— Хіба можна бути спокійним коло тебе? — Якось наче аж сердито поглянув на неї. Ех, схопити б її на руки…

— А скільки продовжуватиметься ця процедура? — спитала, виходячи на веранду.

— Що? — стрепенувся Чамхаб. — А… не знаю.

Постояли на веранді, дослухаючись до шелесту листя.

— Ну, добре, — порушила мовчанку Анжела. — Я туди подзвоню. І обов’язково зустріну, коли ти вихо-дитимеш.

Зненацька обхопив її голову долонями. Дівчина не встигла й скрикнути, як він поцілував її в губи.

II

Після гіпнотичного сеансу Чамхабові наділи на голову щось справді схоже на срібного павука — мнемо-скоп. Напівлежачи в спеціально пристосованому для нього ліжку, космонавт знову переживав свою останню подорож. Пам’ять розгортала дивовижно чіткі картини — усе було, як наяву. Хоча й не зовсім: пережиті сцени й ситуації з’являлися водночас. В коротку мить вміщалися яскраво висвітлені події одного дня чи цілого місяця — в залежності від того, яка була насиченість фактами. Політ "Енея" продовжувався майже десять років, а еле-ктронний "павук" знімав карби пам’яті всього за кілька годин. Правда, мнемоскоп старанно "просівав" здобуту інформацію, й на магнітну котушку осідало тільки суттєве.

Звичайно, Чамхаб нічого цього не відчував. Як тільки апарат ввімкнули, він одразу ж усвідомив себе на космічному кораблі. Сидів за великим сегментом пульта керування, невідривно дивлячись на матовий екран.

Далеке чуже сонце вже показувало свій диск. В його промінні можна помітити окремі пилинки — плане-тна сім’я. З кожним днем і сонце, і планети більшають, ростуть.

Астрофізик їв показує фотографії системи, зроблені крізь різні фільтри, повідомляє параметри, дає хара-ктеристики:

— Зірка — півтори сонячні маси, чотирнадцять планет, розміри їх підлягають закономірності, відкритій у нас . Орбіти майже не виходять з площини екліптики.

— Астероїди? Комети?

— Не помічено.— їв розводить руками, ніби пробачається, що в цій планетній системі немає ні астерої-дів, ні комет.

Бортінженер Фамен усміхається:

— Значить, не було запроектовано.

Чамхаб просить його сісти до комп’ютера і визначити режим гальмування.

На четвертій (1,3 маси Землі) спектографи зафіксували хлорофіл, лінії якого відсутні в спектрах решти планет.

— Здається, вона має велику кількість зеленої маси, — каже Ів.

Чамхаб у захопленні:

— Зелена маса? Це ж ліси і луки! Давайте так і назвемо її: Зелена!

Ів і Фамен погодились. Було вирішено вийти на мінімальну орбіту навколо Зеленої, щоб вивчити її дета-льніше.

Знову перевантаження, Чамхабові здається, що весь він налитий оловом, важко ворухнути навіть паль-цем. Зникло. І те саме тіло стало легким, як пушинка.

Безперервні, невтомні спостереження, накопичення й аналіз матеріалу. Так, Зелена має біосферу! Та ще й багатющу: густі ліси, безкінечні луки. Коли б тут ще були гори, моря й океани, — Зелена відрізнялася б від Зе-млі лише розмірами. Але жодного, бодай невеличкого водного басейну тут немає. Суцільний всепланетний материк, втушкований зеленою ковдрою навіть на полюсах. Певно, всю вологу тримають у собі рослини.

— Якщо тут не було первісного океану… — з жалем почав астрофізик, зітхнув і замовк.

— То що?— не втерпів Чамхаб. — Не могли з’явитися й розумні істоти?

— Авжеж, — знизав плечима Ів. — Про них не може бути й мови, ми навряд чи зустрінемо тут навіть тварин. В кожному разі, спостережні дані не дають для цього ніяких підстав.

— Про це ще рано говорити, — заперечив Чамхаб.

— Але ж не помічено жодного стада, жодного табуна.

— Це ще нічого не доводить. Удень вони можуть ховатися в лісах, а пасуться вночі, — звідки ми знаємо?

— А слідів цивілізації — ніякісіньких, це вже точно, — обізвався Фамен.

— І це передчасний висновок, — не згодився Чамхаб. — Давайте, друзі, повторимо увесь комплекс досліджень…

Знову нарада біля пульта.

— Отже, дослідження проведено чотири рази, — Чамхаб міркував уголос. — І, як ви знаєте…

— Тепер і в тебе немає сумніву, — перебив Ів.

— Сумніви ще є, — твердо сказав Чамхаб, — але я вважаю, що на орбіті ми зробили все, що могли.

— Це так, — погодився Ів. — Біосфера Зеленої досліджена по всіх аспектах. Дальше перебування…

— От і я так думаю. Пора здійснити наступний етап нашої експедиції… Щодо місця посадки. Твоя про-позиція, Ів?

— На екваторі, в зоні лісу. Оптимальні умови для вивчення планети. Адже ліси переважають.

— А ти як гадаєш, Фамен?

— Полюс. Чи північний, чи південний — однаково. Полярні області — океан луків…

— Це все крайнощі, — розважливо сказав Чамхаб. — Місце посадки треба визначити з урахуванням ба-гатьох факторів. Динаміка атмосферних процесів, температура, типовість зони дослідження, радіація…

Детально обміркувавши численні варіанти, провівши ще одне картографування, всі троє зійшлися на то-му, що "Енея" слід посадити в північній півкулі Зеленої, в савані, де луки зустрічаються з масивом лісу.

І знову тіло наливається оловом, очі застилає кривавий туман. Коли нарешті комп’ютер вимкнув двигуна і в кораблі настала тиша, вони ще довго її не чули.

Першим опритомнів Чамхаб.

— Друзі, вітаю… Ми на Зеленій…

Хотів ці слова викрикнути, але не вистачило сили. Проте їв та Фамен почули. Незабаром усі зібрались біля командирського пульта. Інженер

ввімкнув оглядовий екран: що там діється навколо? — та матова поверхня не прозорішала. Виявилось, що електронно-оптична система вийшла з ладу.

— "Еней" осліп… — В голосі бортінженера чулася досада.

Це було особливо недоречно: кортіло якомога швидше поглянути на планету зблизька.

— Прошу дозволу вийти назовні, — незвично офіційним тоном промовив Фамен. — За бортом ще день.

— Спочатку все-таки треба налагодити оптику, — сказав Чамхаб. — Немає необхідності ризикувати.

Інженер, не кажучи й слова, негайно взявся відшукувати пошкодження. Довго порпався в електронному начинні, замінив світлопровід, запобіжники тощо, і нарешті система ожила. Крізь екран до їхнього корабля за-глянув незнайомий світ. Якісь чудернацькі кущі в густій високій траві, а дерева… Фамен одразу визначив їхню висоту: двісті сімдесят і більше метрів!

— Царство хлорофілу… — сказав упівголоса, наче боявся, що хтось сторонній почує.

— Так, — обізвався Чамхаб, — розмах нічогенький… Тим часом сонце хилилось до заходу, травами по-повзли тіні.

Атмосфера Зеленої була майже такою, як і земна. В ній тільки більше кисню й менше водяної пари. Візуальне спостереження не виявило нічого нового, отож Фамену та Іву не терпілось швидше вийти з корабля, сту-пити на цю планету, дихнути її повітрям.

— Вечоріє… — вагався Чамхаб.

— Ну й що? — знизував плечима Ів. — Ще можна зробити чимало фотографій.

— Та навіть, як і стемніє, — підтримав його інженер, — що в нас немає прожекторів?

Наче передчуваючи біду, Чамхаб не дає своєї згоди, а вони наполягають ще завзятіше.

— Ну, чого така поспішливість? — дивувався Чамхаб. — Час у нас є. Можемо відпочити за ніч, а вран-ці…

— Не розумію, навіщо зволікати, — не відступався астрофізик. — Візьмемо зразки рослин…

— Далеко заглиблюватись у ліс не будемо, — докинув інженер. — На зорову відстань.

Щось непокоїло Чамхаба, муляло душу. Не хотілось під вечір, та ще й без повітряної розвідки, робити вилазку.

"Нехай ідуть чи не треба? — перебирав думки, не зводячи очей з оглядового екрана. — Що мене тривожить?"

І тут йому впало в око: вдалині по траві котяться хвилі, наче від сильного вітру, а кущі й дерева стоять непорушні, найтонша галузка не схитнеться. Що це має означати? А може, то гра світла? їхня правда, сидіти склавши руки не можна.

— Ну, от що. Вилазка лише для ознайомлення з територією радіусом… Скільки до узлісся? — На екрані з’явилась сітка координат. — Двісті сорок метрів. Ясно? Ніяких зразків не брати. І жодного кроку в ліс! Лазерні трубки тримати в руках, напоготові. Підтримувати зі мною безперервний радіозв’язок. Все ясно?

— Цілком, капітане! — весело вигукнули їв і Фамен ще й виструнчились.

— Дозволяю йти. — Чамхаб окинув теплим поглядом їхні дужі постаті, перевірив екіпіровку і, коли вони пішли до виходу, приглушено сказав: — Щасливо.

Ів обернувся й кивнув, Фамен змахнув рукою.

Екран показав, як обережно, ніби нехотя, з корпуса корабля виткнувся пандус і, похитуючись, опустився на чорний, випалений дюзами, грунт. Фамен та їв зійшли, обернулись обличчям до "Енея", щоб міг побачити Чамхаб, і на радощах затупали ногами. Момент хвилюючий, що й казати,— ступили на поверхню невідомої планети!

— Дихати легко! — сказав Фамен у мікрофон, прикріплений на грудях. — А як ходити — зараз відчує-мо.

Роззираючись у всі боки, космонавти пішли до височенної стіни лісу, що сягала до самого неба. То один, то другой повідомляв:

— Грунт місцями розпушений, але йти добре.

— Трава шурхотить, хоча вітру немає.

Чамхаб порадив:

— Визначте сектори спостереження. Будьте уважні.

— Гаразд, не хвилюйся, — сказав Фамен, який ішов попереду. — Мій сектор — уперед і ліворуч, а твій, Іве, — праворуч і назад. Поглядай.

— Згода.

— Я теж дивлюся, — нагадав Чамхаб.

Деякий час йшли мовчки. Вступили в тінь, яку відкидав ліс і яка з кожною хвилиною видовжувалась, — чорний язик низом тягнувся до "Енея", ще освітленого сонцем.

— Усе нормально.

— Все гаразд.

Знову кількахвилинна мовчанка. Тінь почорнішала, їхні сірі постаті втонули в ній.

— Я вас не бачу, — гукнув у мікрофон Чамхаб. — Як ви там?

— Ми на узліссі. Дерева, мабуть, у десять обхватів, кора м’яка, наче гумова… Щось поблискує в ха-щах… Ого… Поглянь, що це?!

— Стріляй! — закричав інженер.

Замиготіли сліпучі зигзаги лазерних променів.

— Що сталося?! — скрикнув Чамхаб.

У мікрофоні скрипіло, сичало, скреготало. Важко падали зрізані лазерами дерева.

— Що трапилось?! — знову закричав Чамхаб, пройнятий гострим відчуттям небезпеки.

— На нас… — почулося крізь шум і тріск. — Стартуй…

Оце й усе, що почув Чамхаб. Навіть не розібрав, чий то був голос — Фамена чи Іва. І враз усе стихло.

— Відходьте, відходьте! — загукав Чамхаб з надією в голосі. — Ви мене чуєте?

Мовчанка. І пострілів не видно. Чамхаб отерп: невже загинули? Що ж здатне встояти проти лазерів? Чи, може, ненароком черкнули один одного?

Навіть не вимкнувши екрана, вхопив дві лазерні трубки й кинувся до виходу.

Пробігши метрів п’ятнадцять, опам’ятався й став. Потер долонею чоло, роззирнувся. Треба діяти обачно. Паніка — то загибель. А що, як нападники вскочать у розкритий люк? Бо звідки їм знати, що там нікого нема?

Пішов уперед, раз у раз оглядаючись на облитий червонястим світлом корабель.

Попереду нічого підозрілого не помітив, але все-таки, не доходячи до узлісся, ліг і поповз, ховаючись у шурхотливій траві. Трубки поклав у нагрудні кишені комбінезона.

Мозок увесь час пропікала думка: невже загинули? Важко було повірити: тільки що чув їхні голоси… Може, пошкоджені рації?

Чим ближче до узлісся, тим рідша й нижча трава.

Ще кілька метрів, і Чамхаб побачив місце сутички. Купи зітнутого лазерами гілля, повалені дерева, з окоренків ще витікає якась рідина. А де ж хлопці?

Раптом Чамхаб помітив щось біле під гіллям. Придивився, і в роті йому пересохло: біліли кістяки. Ось що лишилося від його товаришів — буквально за кілька хвилин!..

Приголомшений, капітан довго не міг відвести очей від останків своїх побратимів. Трагедія налетіла ша-ленством диких інстинктів — і ось їх нема… Зціпив зуби, аж заскреготав. І де ж причаїлися ті звірюки, люті потвори, що не злякалися навіть лазера?

Тиша. Лише далеко в траві почувся шелест.

Чамхаб прислухався, потім почав повільно переводити погляд від стовбура до стовбура, не минаючи найменшої деталі. Було тихо й непорушно. Тільки в грудях прискорено стукотіло серце і в скронях шугала кров.

Упевнившись, що поблизу нікого немає, капітан схопився й швидко перебіг до ближчого стовбура. Ви-зирнув з-за нього: де чигає небезпека?

В лісі вже добре стемніло, та, коли б щось підкрадалось, він би помітив. Ніякого ж підліска тут нема, жо-дного кущика, і погляд сягає далеко. На голих стовбурах — теж нічого підозрілого. Грунт ніби втрамбований, але нерівний, там і сям видно купки і валки кольору сухої глиці.

Вирішив забрати лазерні трубки Фамена та Іва, що лежали неподалік, і відходити до "Енея". Чапав до них обережно, наче по тонкому канату над прірвою.

Нагнувся, взяв одну, ту, що лежала ближче, засунув у кишеню. Цієї миті здалося, ніби в одному валку щось ворухнулось. Чамхаб закляк, спрямувавши туди свою трубку. Але кнопки не натискував. Постояв так де-кілька секунд, швидко нагнувся і вхопив другу трубку. Раптом відчув

— хтось на нього дивиться. Наче на тій глиці розкрилися очі, не очі, а опуклі сегменти з матовою поверхнею. І дивляться не з одного місця, а з кожного валка, з кожного стовбура. Увесь ліс витріщився на нього!

"Та ні, такого не може бути, — подумав Чамхаб. — Галюцинація. Або ефект сутінків".

Ступнув крок назад. Ще крок. Невідривно, ніби загіпнотизований, дивився на ті некліпаючі матові сегменти.

Так і відходив — обличчям до лісу, спиною — до "Енея".

Відчувши під ногами траву, полегшено зітхнув: "Хух… Здається, доберусь…" Тільки він це подумав, як щось не то кольнуло, не то вжалило йому праву руку, в якій він стискував лазера. Неначе черкнуло гострою травиною — не дужче. Та він з жахом відчув, що долоня дерев’яніє… Вхопити трубку лівою не встиг: очі за-слала каламуть, голова ніби розкололася, він заточився і впав у траву…

Опритомнів у шлюзовій камері "Енея" — мов після наркозу. Довго не міг дійти тями, де він і що з ним трапилось. А коли все пригадав — не міг повірити, що лишився цілий і неушкоджений. Може, оте таємниче діє на відстані і просто не змогло завдати сильнішого удару. Але як він опинився на кораблі? В кожному разі, йому ясно було одне: середовище Зеленої вороже людині.

Герметично закрившись у "Енеї", Чамхаб кілька днів провадив спостереження за допомогою оглядового екрана. Проте нічого нового в цій зеленій одноманітності не помітив. Травою, як і перше, перекочувались хви-лі, темна стіна лісу лишалася так само непорушною. Чамхаб не зміг розрізнити зміни напрямку хвиль, вловити їхньої регулярності. Та це й не дивно, якщо зважити, чого він тут зазнав.

Украй вичерпаний нервово, Чамхаб не міг довше залишатись на цій планеті.

— Зажди, ми ще повернемось… — прошепотів, натискуючи стартову кнопку.

III

Анжела в коротенькій білій сукні, що добре контрастувала з її засмаглим тілом, походжала перед сірою будівлею, раз по раз нетерпляче поглядаючи на округлі двері, які ось-ось мають випустити Чамхаба і які чомусь довго не відсуваються.

Припікало сонце, і дівчина думала, як то добре буде освіжитися в домашньому басейні. Спочатку, прав-да, вони заїдуть до Палацу одружень, потім святковий обід… Але перед обідом вона мусить обов’язково скупатися!

Торкнулася кліпса на правому вусі — зазвучала музика. Звук був тонюсінький, як нитка, але виразний, чіткий. З радіокліпсом не так нудно, швидше минає час. Пройшлася навколо клумби, де виставили свої теракотові шпичаки марсіанські кактуси, і знову подумала про басейн. Певне ж, і Чамхаб захоче освіжитися… Морж… О, нарешті!..

Радісно усміхаючись, Анжела поспішила навстріч нареченому.

Проте Чамхаб не відповів на її усмішку, обличчя його було похмуре, брови насуплені.

— Ну як, усе гаразд? — В її голосі прозвучала тривога.

Чамхаб, трохи уповільнивши крок, здивовано зиркнув на неї:

— Це ви мене питаєте?

Анжела розгубилася: він сказав це таким тоном, ніби вони зовсім незнайомі.

— Ну, знаєш, — промовила з прикрістю, — такі жарти зовсім недоречні.

Чамхаб знизав плечима, мовляв, якесь непорозуміння, і покрокував до траси.

— Послухай… — уже злякано обізвалася Анжела.

Він зупинився, та дівчина була така розгублена, що не могла вимовити більше ні слова, стояла і тільки кліпала очима. Було очевидно, що ніякої цікавості в нього вона не викликає.

— Пробачте, я поспішаю.

Повернувся й спокійно пішов геть. Анжела бачила, як він ступив на крайню стрічку, потім — на сусідню, і з кожною секундою віддалявся все далі й далі, бачила, але не могла зрушити з місця. Прірва між нею й Чамха-бом ширилась, і ось постать його зникла в людському потоці. Дівчині стало страшенно шкода себе. За віщо її так зневажено?

До горла підкотився клубок, і на очах з’явилися сльози. Все перед нею розпливлося, розпалося на безфо-рмні тремтливі плями.

Цілісінький вечір Анжела просиділа дома. Не було настрою кудись іти, а все-таки сподівалась, що Чам-хаб опам’ятається і прийде пробачатись. Та минала година за годиною, а його не було.

Знічев’я увімкнула телегазету і, перебираючи сторінку за сторінкою, натрапила на статтю під інтригую-чим заголовком "Біологічна цивілізація?" Йшлося про експедицію до Зеленої, інформацію, яку видобув мнемо-скоп з пам’яті капітана Чамхаба.

Автор пропонував кілька моделей контакту землян з новою планетою. Припускав, що тамтешні "дерева" мають інтелект, і, коли б космонавти не застосували зброї, реакція, можливо, була б зовсім іншою. Капітан не стріляв — і лишився живий. До корабля міг дістатися в несвідомому стані.

Комп’ютер виявив регулярність хвиль, що прокочувались у траві, — очевидно, з лісу і назад цілими ла-вами рухались комахи, притому досить великі. Можна припустити існування суспільства цих комах, які живуть у лісі, а за поживою йдуть у степ…

Все це було цікаве, та, читаючи, Анжела думала не про таємниці Зеленої, а про таємниці людської пам’яті. Хіба ж вона сподівалася, що той електронний смерч вирве з корінням такий квітник? А воно, бач, по-чуття — теж інформація…